

Asya üretim tarzı yeniden

Bir süredir değerli sosyal bilimci Emre Kongar, kendi deyişiiyle, "Osmanlı-Türk değişme modelleri" üzerine yazıyor ve 27 Ekim'deki yazısının bu dizinin yedincisi olduğunu ifade ediyor. (Bu diziyi, Avcioğlu-Küçükömer yaklaşımlarının zıtlığı ve iki görüşün de hatalı olduğu üzerine kurmuştu. Her iki görüşün de farklı derecelerde hatalı olduğuna katılırız ama oldukça farklı bir yerden). Sayın Kongar'ın yazılarının son ikisi, 26 ve 27 Ekim tarihlerinde Cumhuriyet Gazetesi'ndeki Aydınlanma başlıklı köşesinde bu defa "Asya Tipi Üretim Tarzı-1 ve 2" olarak yer aldı.

Sosyal bilimci meslektaşımız Sayın Kongar aynı zamanda bizim de haftadabir katkı verdiğimiz Tele-1'de haftada beş gün değerli gazeteci Merdan Yanardağ ile söyleşi yapıyor. Dolayısıyla kitleleri etkileme gücü oldukça fazla. İddialı görüşlerinin hiçbir eleştirel süzgeçten geçirilmemesi bu nedenle de eksiklik olurdu. Buna karşın, üretim tarzları üzerine bir tartışmayı gündeme getirmesini hayırhah gördüğümüzü de ekleyelim.

Bizim, Sayın Kongar'ın Osmanlı toplumsal yapısının Asya Tipi Üretim Tarzı -ATÜT (veya Asya Üretim Tarzı-AÜT) çerçevesinde incelenebileceği yaklaşımda olmasına bir diyeceğimiz yok. Sonuçta bu görüşte olan başka sosyal bilimcilerimiz hiç eksik olmadı ve biz bu görüşlere 1970 ve 1980'lerdeki çalışmalarımızla kapsamlı yanıtlar vermeye çalıştık. (1978'te savunduğumuz doktora çalışmamızın Osmanlı'ya ilişkin birinci cildi 2016 yılında Yordam Kitap'tan, "Feodalizmden Kapitalizme. Osmanlı'dan Türkiye'ye" başlığıyla yayınlandı. 1980'lerdeki makalelerimiz ise 1998 yılında kitaplaştırılarak İmaj Yayıncılık'tan "Feodalizm ve Osmanlı Tartışmaları" başlığı altında çıktı). Ancak Sayın Kongar'ın bu konuda tartışılmaz bir otorite olarak görüş açıklamasına itirazımız var. Örneğin, 26 Ekim tarihli yazısında, Divitçioğlu ve Küçükömer'in AÜT yanlısı görüşlerine iki cümleyle değinip řu eklemeyi yapmasına: "Hemen belirtmeliyim ki, bu çözümlemenin klasik Osmanlı Toprak Düzeni'ne ilişkin olan ATÜT bölümü doğrudur." Sayın Kongar "bize göre" bile demeden, adeta bir bilim kurulunun kategorik görüşünü -böyle birşey sosyal bilimlerde olabirmiş gibi- açıklamaktadır.

şöyle devam ederek: "Ama Osmanlı'nın 'feodal beylikler olmadığı için gelişmediği' tezi (pek çok nedenle) doğru değildir." 27 Ekim tarihli devam yazısında da bu 'ama'yı biraz açıyor: "...bu yapının Asya Tipi Üretim Tarzı olduğu ama, 18'inci yüzyıldan başlayarak, özellikle de 19'uncu yüzyılda (Sened-i İttifak sonrasında) Feodaliteye dönüştüğüdür".

şimdi feodaliteyi bir üst yapı kurumu olarak çok dar anlamda tanımlayanların düştüğü açmaz

budur. Bunların arasında ne yazık ki Ömer Lütfü Barkan da bulunmaktadır; Osmanlı'nın klasik dönemini çağdaşı toplumlardan daha ileri gördükten sonra, 18-19. yüzyıllarda ayan-derebeyleri gibi merkezkaç güçlerin serpilmesi ve çiftlik hareketinin yükselişi üzerinden bir "gecikmiş feodalite" tanımlamasına gidip geri kalmışlığı açıklamaya çalışmıştır. Sayın Kongar'ın söylemi daha da bulanıktır; çünkü bir yandan '18-19. yüzyıllarda ATÜT'ün feodaliteye dönüştüğünü' ileri sürmekte, öbür yandan ise "toplum ATÜT düzeyinde patinaj yaparak, endüstrilememiş, kapitalistleşememişse, işçi sınıfı da oluşmamıştır; bu nedenle işçi sınıfına dayalı devrimci ya da demokratik siyaset sonuçsuz kalacaktır" sonucuna varmaktadır! (27 Ekim tarihli yazısı). Peki eğer bu toplumsal yapının son iki yüzyılı feodalite üzerinden açıklanabiliyorsa, yani ATÜT üzerinden patinaj aşaması aşılmışsa, kapitalistleşememesi nasıl ATÜT'e bağlanabilir?

Aralık 1987'de Bilim ve Sanat Dergisi'nde yayınlanan (1998 tarihli kitabımızda da yer alan) "Behice Boran'ın Feodalizm ve Osmanlı Toplum Yapısı Tahlilleri" makalemizdeki görüşlerimizden küçük bir alıntı yapalım: "Batı'nın gelişmiş kapitalist ülkelerindeki marksist ya da marksizmden etkilenen tarihçileri ve sosyal bilimcilerinin bir kısmı açısından AÜT, Eskiçağ ve Avrupa-dışı Ortaçağ toplumlarını incelemek için yeni bir analiz aracıydı ve bunu, yanlış olarak, Avrupa-merkezci bir tarih anlayışından kurtuluş yolu olarak görüyorlardı. Sosyalist ülke tarihçilerinin bazılarını da içeren bir tarihçi kategorisi için ise, kavramın Stalin'in indirgemeci beşli üretim tarzı şemasına tepki olmak gibi farklı bir işlev yüklenmesi söz konusuydu. Oysa Marx'ın AÜT üzerine sürdüğü görüşlerin olgunlaşmamış ve netleşmemiş denemelerden oluşması bir yana, bu görüşlerin XIX. yy. Batı Oryantalist tarihçiliğinden aldığı güçlü etkiler, AÜT'ün Avrupa dışı toplumlara tam da Avrupa- merkezci bir bakışla yaklaşılabileceğini göstermekteydi. Öte yandan, beşli şema yerine altılı şema getirmenin indirgemeci yaklaşımları önleyeceği gibi bir sava aklı başında olan hiç kimsenin itibar etmemesi beklenirdi; önemli olan seçilen yöntemin böyle bir yola sapılmasına izin vermemesidir".

Şunu da ekleyelim: 1960'larda, anti-Stalinist histerinin zirve yaptığı yıllarda, Rusya'nın toplumsal yapısının da 1917 öncesinde ATÜT çerçevesinde incelenip incelenemeyeceği -çok dar bir taraftar bulsa bile- tartışılabilmekteydi. Sosyalist devrime açılan bir toplumsal yapıyı tam feodal bile olamayan pre-kapitalist bir yapıyla açıklamak, bilimsel olmaktan ziyade spekülative bir yaklaşımdı.

Buradan Türk Devrimi'nin "sermaye ve işçi sınıfları oluşmadan, Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından kazanılan bir Bağımsızlık Savaşı sonunda, onun karizmatik gücüne dayanılarak, sınıfsal desteği olmadan, yukarıdan aşağı gerçekleşmiştir" (27 Ekim) sonucuna varan Kongar'a bu görüşleri nedeniyle de itirazımız olduğunu belirtelim. Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği prestijin ve izleyen devrimci reformlara muhalefet yapabilecek kesimlerin ideolojik çöküşünün, Cumhuriyeti kuran kadroların (sadece Atatürk'ün değil!) işini kolaylaştırdığı açıktır. Ancak bu kadroların hiçbir sınıfsal desteği olmadığını veya dönemin sınıfsal dengelerini hiç dikkate almak zorunda kalmadıklarını öne sürmek, bu sürecin toplumsal dinamiklerini azımsamak ve iktidar kadrolarına aşırı bir sınıflarüstü otonom güç vehmetmek anlamına gelir. Bu durumda ne İzmir İktisat Kongresi'nin dinamiklerini, ne izleyen dönemin zımnı sınıfsal ittifaklarını, ne de bu bağlamda kudretli Atatürk'ün bile 1936/37'de bir toprak reformu talep etmekten ötesine geçemediğini, ne de 1946'daki liberal dönüşümü açıklamak mümkün hale gelir.

İçinde bulunduğumuz hafta, birbirini maddi ve manevi olarak besleyen iki büyük tarihi olayın, Ekim Devrimi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin sırasıyla 100. ve 94. yıldönümlerinin kutlandığı haftadır. Sovyet Devrimi'nin tarihe gömülmesi üzerinden çeyrek yüzyılı aşkın zaman geçti, ama bir sosyalist toplum inşasının muazzam deneyimlerinin insanlığa saçtığı umut ışığı parıldamaya devam ediyor. Türkiye'de ise bir teokratik-otokratik düzen peşinde koşanlar Cumhuriyetin kazanımlarını ve kurumlarını dümdüz etmeye hergün daha fazla yaklaşıyorlar; buna karşılık Cumhuriyeti bilinçlerinde yaşatan kitleler de resmi bayram kutlamalarını Cumhuriyeti teslim etmeme direnişine çeviriyorlar. Bu direnç sürdükçe İslamistlerin hevesleri kursaklarında kalacak gibidir.

haber.sol.org.tr/yazarlar/oguz-oyan/asya-uretim-tarzi-yeniden-215370